

ОПОРЕЗИВАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Немања Пантић¹, Бранислав Јовановић², Ramadhani Issa Nemed³

Прегледни рад

УДК:

336.226.4:504.05/.06

Резиме

Савремени концепт одрживог развоја подразумева политику расподеле глобалних ресурса на принципу функционалног развоја уз поштовање принципа обновљивости. Велики проблеми се јављају услед потраге за инструментима који би омогућили такву расподелу, с тим у вези јављају се и савремени порески инструменти.

Најзначајнији сегмент стварања нових вредности, али и повећања загађења глобалних ресурса је индустрија. Индустрија која смањује загађивање, повећава продуктивност ресурса или садржи елемент замене необновљивих ресурса обновљивим током времена добија префикс индустрије животне средине. Важност ове врсте индустрије се огледа у контроли негативних еколошких фактора који неконтролисани могу довести до супротстављања економском расту и свим ефектима који произилазе из тога.

Кључне речи: одрживи развој, екологија, порези.

Увод

Оштећења животне средине су у почетку била мала и неприметна, али су се временом акумулирала и повећавала и достигла тај ниво

¹ Асистент са докторатом, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, Универзитет у Крагујевцу, Војвођанска бб, Врњачка Бања, Србија, +381 36 515 00 24, Е-mail: nemanja.pantic@kg.ac.rs

² Студент мастер студија Војна академија у Београду, Павла Јуришића Штурма 33, е-mail: bakibane2010@gmail.com

³ bachelor, University of Der es Salam, Tanzania, Mwalimu Julius Nyerere Mlimani Campus, P.O. Box 35091, Dar es Salaam Tanzania, ramahchonde2794@gmail.com

да је почетна идеја постала како прекинути даља загађења, а не како отклонити постојећа.

Доказ претходном је и став многих научника који упозоравају да ће човечанство доћи до тачке са које нема повратка. Када дођемо до тренутка када се температура повећа за 2 С° у односу на преиндустријски период, више нема назад. Екосистем ће се драстично изменити, Земља више неће личити на себе, а ове промене су неизоставне у наредном периоду.

У модерно доба све се више за одрживи развој везује еколошка пореска реформа која би требала да буде веза између почетака еколошког опорезивања, ниске свести о животној средини, слабе интегрисаности ових пореза у пореске системе и све агресивније употребе ресурса, све веће загађености, расту свести о животној средини и очигледно изналажењу нових начина да се загађује. Може се рећи да је највећи проблем код ефикасног устаљивања еколошких пореза то што се стално проналазе нови начини да се постојећи еколошки порези заобиђу или се појави неки нови загађивач, па се чини као да осавремењивање еколошких пореза никада неће стати.

Еколошка пореска реформа

Инструмент којим се изналазе економски инструменти који ће повећати приходе, су порези и трансферабилне дозволе на коришћење ресурса и загађивање (Ekins, 2009). Циљ ових инструмената је повећање ефикасности употребе ресурса и унапређење животне средине и смањивање других дисторзивних пореза (Станковић, Дамњановић, Поповић, 2018).

Табела 1: Рангирање економски развијених земаља према употреби две врсте еколошких пореза

Укупни ранг		Само подстицајни порези		Само казнени порези	
САД	1	САД	1	Француска	1
Јапан	2	Јужна Кореја	2	Јапан	2

Велика Британија	3	Кина	3	Велика Британија	3
Француска	4	Индија	4	Финска	4
Јужна Кореја	5	Велика Британија	5	Кина	5
Кина	6	Канада	6	Ирска	6
Ирска	7	Холандија		Шпанија	

Извор: The KPMG Green Tax Index 2013, An exploration of green tax incentives and penalties, (www.kpmg.com/greentax), страна 4.

Како би увидели колико је еколошки порез важан, најбоље је да се угледамо на економски развијене земље које ове порезе већ увелико користе и већ су дубоко зашли у проблеме заштите животне средине. У Табели 1 приказано је рангирање еколошких најразвијених земаља у погледу врсте пореза које се користе.

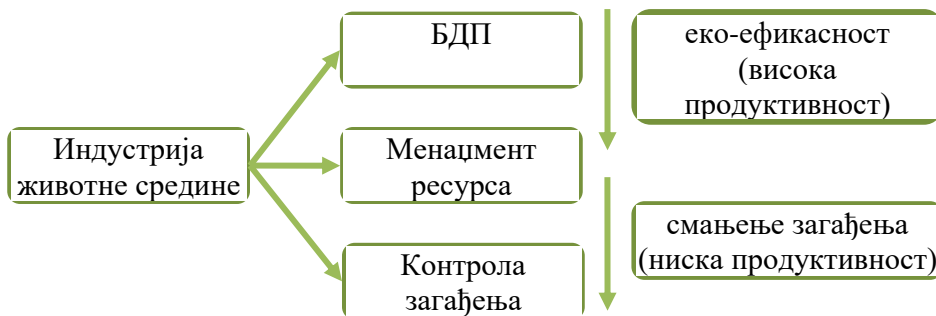
Еколошки порези и индустрија животне средине

На индустрију животне средине треба да се гледа као на услов за одрживи раст, као и за креирање глобалних тржишта који су од све већег светског значаја. Индустрија животне средине има две компоненте (Ekins, 2009):

- Индустрија која набавља традиционалне технологије и услуге за контролу загађивања,
- Индустрије које се баве менаџментом ресурса (управљањем материјалима и енергијом).

Контрола загађивања је од великог значаја у умеривању еколошког утицаја на индустријски раст и остаје поље вероватних иновација. Али, може повећати индустријске трошкове и коришћење материјала, и тако смањити продуктивност ресурса и створити компромис између еколошких побољшања и БДП-а. Ефикасније коришћење ресурса ће повећавати продуктивност ресурса и допринети смањењу трошкова у компанијама и еколошком напретку (Праћа, Паспаљ, Паспаљ, 2017). Зато је важно правити разлику између ова два начина деловања индустрије животне средине. Деловање индустрије животне средине приказано је на Слици 1.

Слика 1: Различити утицаји индустрије животне средине

Извор: Ekins, Paul, Resource Productivity, Environmental Tax Reform and Sustainable Growth in Europe, Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society, 2009. Страна 11.

Индустрија животне средине 2004 године у 25 земаља ЕУ-е већ је имала промет од минимум 270 милијарди € (више од 2.6% БДП) и обезбедила најмање 3,4 милиона радних места. У Немачкој индустрија животне средине до 2006. године запослила је око 1,8 милиона људи, што је 4,5% од укупно запослених, а у Великој Британији око 0,9 милиона људи, што је 3.1% од свих запослених (Ekins, 2009). Постоје четири поља индустрије животне средине која пружају и еколошке и економске добробити су:

- Енергетски ефикасне зграде;
- Енергетски ефикасни аутомобили;
- Индустријско рециклирање;
- Зелена електрична енергија.

Ова поља илуструју велики потенцијал иновација ефикасних ресурса стимулирана од стране амбициозних мера еколошке политике.

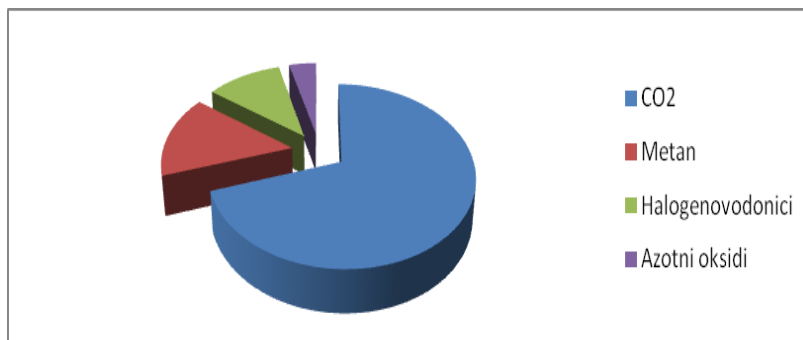
Утицај на емисију CO₂

Један од фактора који највише доприноси повећању температуре Земљиног тла и појави ефеката стаклене баште емисија угљен-диоксида (CO₂). Ово једињење најчешће доспева у атмосферу сагоревањем фосилних горива. Чињеница је да емисија CO₂ на светском нивоу по глави становника износи 1,13 тоне, али у САД

она износи 5,26 тона, у Јапану 2,24 тоне, у Европској унији 2,28 тона. Просечан ниво наведених штетних емисија за преостали део света износи само 0,40 тона per capita (Илић-Попов, 2000). Управо се зато главна одговорност за његово решавање преноси на високо развијене индустријске земље иако је глобално загревање проблем који се поставља у светским размерама.

Разлог због кога је исктакнут утицај еколошких пореза на емисију угљен-диоксида је јер овај гас најдеструктивнији по животну средину и најзаступљенији у сектору енергетике, идустријским процесима и процесима нестанка шума (Мандал, Михајловић, Николић, 2010). Прате га метан и азотни оксиди који заједно са угљен-диоксидом представљају основу стварања ефекта стаклене баште. Процент учешћа сваког од једињења представљен је на Слици 2.

Слика 2: Структура гасова у укупној емисији стаклене баште, у %

Извор: Baylis, John – Smith, Steve – Owens, Patricia, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press Inc., New York, 2011. Страна 356.

На емисију угљен-диоксида се гледа као на највећи узрок глобалног отопљавања па се самим тим порез на емисију овог гаса сматра идеалним решењем. У пракси овај порез би био спроведен као врста пореза на бензин и практично би био плаћан у тренутку куповине горива (Јовановић, Врачаревић, 2012).

Најидеалније би било одговорне за емисију опорезивати према количини емитованих загађања. Али пошто је загађивача много онда је веома тешко израчунати количине емитованих гасова

(Fullerton, Liecester, Smith, 2008). Дошло се до закључка да се порез урачунава у цену горива на основу садржаја угљеника у конкретном енергенту, односно у количини штетног гаса које сагоревањем конкретни енергент емитује. Веза између количине CO₂ у гориву и количине емисије је веома блиска (Milojević, Свијановић, Свијановић, 2012). Наиме, произвођачи горива ће се трудити или да смање проценат угљеника у гориву или ће у сарадњи са аутомобилском индустријом радити на развоју технологије система издувних гасова, уграђивањем филтера или на неки други начин смањити емисију издувних гасова.

Закључује се да ће увођење пореза на емисије угљен-диоксида одразити на цену енергента, посебно горива, цену моторних превозних средстава, а највише ће овај порез осетити корисници градског превоза, а стимулисаће се куповина еко-аутомобила и немоторних превозних средстава. Европска унија већ има директиве којима регулише емисију CO₂:

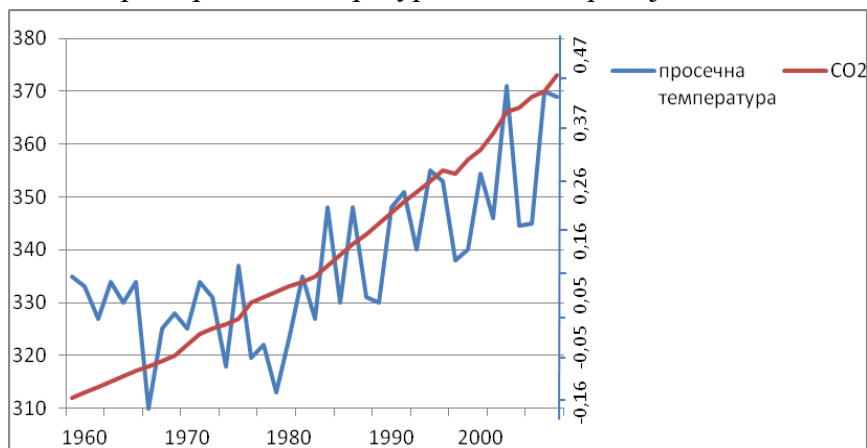
- Emissions: 70/220/EEC (M and N class)
- Diesel smoke: 72/306/EEC
- Identification of controls: 78/316/EEC
- Fuel consumption: 80/1268/EEC
- Engine power: 80/1269/EEC
- CO₂ labelling: 99/94/EC
- Electric vehicles: ECE R100

Србија конкретне накнаде на емитовање CO₂ нема, али је по угледу на ЕУ развила Акциони план спровођење Националне стратегије одрживог развоја од 2009. до 2017. године (Fullerton, Liecester, Smith, 2008) који заједно са Законом о заштити животне средине (Закон о заштити животне средине, 2004 и др.) дефинише оквир за еколошко опорезивање.

Концентрација CO₂ мери се на Хавајима од 1950. године и показује сталан раст, што се може видети на Слици 3. У складу са овим трендом раста загађења Скандинавске земље су учиниле нешто по том питању. Тако је Шведска Још 1991. године увела посебан порез на CO₂ као део фискалне реформе. Они су распоредили пореска оптерећења према економским секторима, тако је

целокупно пореско оптерећење индустрије редуковано кроз смањење пореза на CO₂ и комплетно укидање општег пореза на енергију, а оптерећење других сектора је повећано вишим порезима на CO₂. Био-горива су изузета из овог опорезивања (ЕЕА, 1996).

Слика 3: Тренд раста температуре и концентрације CO₂

Извор: Мандал, Шахил – Михаиловић Милановић, Зорана З. – Николић, Миленко, Економика енергетике: стратегија, екологија и одрживи развој, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, 2010. Страна 258.

Доста развијених земаља има неке од механизма опорезивања штетне емисије. Свака од њих поседује јединствену политику реаговања на промену климе и смањење емисије угљеника, као резултат коришћења раличитих типова субвенција или казни. Најчешће примењивани су порези на горива са високим степеном емисије и енергетске ресурсе, као што су угаљ и бензин (www.kpmg.com/greentax). Директан резултат ових мера је већ присутан, а стално развијање и усавршавање мера и технологија чини ово „чишћење“ природе све ефикаснијом. У Табели 2 налазе се предвиђања смањења емсије штетних гасова до 2008. до 2020. године у односу на садашње стање.

Табела 2: ЕУ 27 гасови стаклене баште, тренд емисије и пројекција до 2020. Године

Година	Пројекција смањења емисија гасова стаклене баште	
	Са постојећим мерама	Са додатним мерама
2008	-9,3%	-10,7%
2010	-9,6%	-11,3%
2015	-7,2%	-12,0%
2020	-6,4%	-14,3%

Извор: Мандал, Шахил – Михаиловић Милановић, Зорана З. – Николић, Миленко, Економика енергетике: стратегија, екологија и одрживи развој, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, 2010. Страна 260.

Утицај на БДП и запосленост

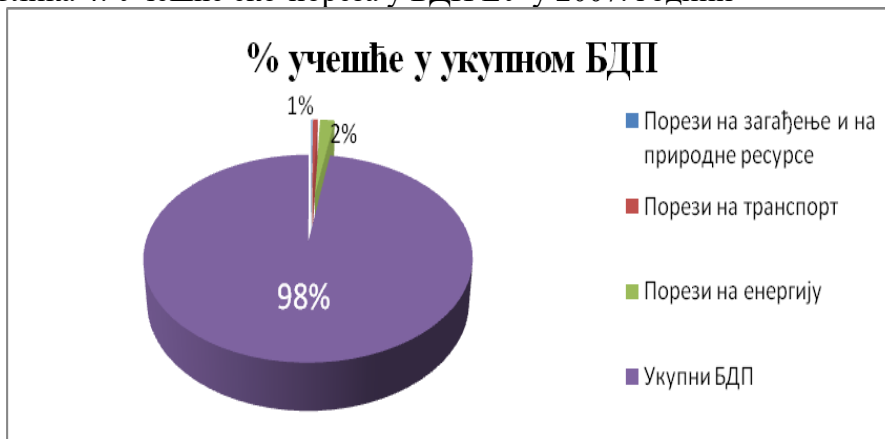
Када се говори о утицају еколошких пореза на БДП и запосленост онда се претпоставља постојање дупле користи од увођења еколошких пореза. Прва корист би била она еколошка, односно она која би заштитила животну средину. А друга треба да задовољи, такозване државне потребе, односно да смањи незапосленост, а заједно са тиме и повећа БДП. Нас, у овом делу интересује друга корист од увођења еколошких пореза. Раније је наведено да је једна од одлика еколошких пореза и њихов дисторзивни карактер, односно способност да се њиме замене или умање неки други порези. Еколошки порези се највише везују са привредне субјекте па самим тим сваки нови обавезни издатак за њих представља нови трошак.

Овај додатни трошак мора да се компензује на неки начин да привредни субјекти не би морали да умањују или чак престану да обављају своју производну активност због додатног трошка. Иситина је да је непостојање овог пореза трошак за друштво али добитак загађиваче, супротно је да постоје ови порези. Зато држава излази у сусрет привредним субјектима умањујући им неке

друге порезе, најчешће порезе на дохотке запослених (Симеуновић, 2016). Овако су поредузетници мотивисани да запошљавају више радника, на уштрб оног умањења пореза на зараде. Овако је учињено велико добро друштву, јер је животна средина заштићена, што је много дугорочнији проблем. Али је и смањена незапосленост, што се може у односу на значај животне средине сврстати у краткорочне проблеме.

Даље је логично, увели смо еколошке порезе, дакле повећали смо државне приходе, онда смо умањили порезе на дохотке, па смо у неку руку умањили приходе. Али кључан је моменат када мотивисани послодавци смањењем трошкова за сваког радника и повећаноом тражњом за радном снагом услед истих ових смањених трошкова запошљавају још радника и тако се ниво прихода поново увећава. Дакле државна каса је пунија за еколошке порезе који су успешно имплментирани у порески систем Републике Србије. Али дуг је пут до тог доба.

Слика 4: Учешће еко-пореза у БДП ЕУ у 2007. години

Извор: Đurić, Olivera, Srbija u svetlu ekološke poreske reforme EU, Socioeconomica – The Scientific Journal for Theory and Practice of Socioeconomic Development Vol. 1, No 2, pp. 281 – 290. 2012. Страна 285.

Интензивнија употреба еколошких пореза нарочито је приметна у скандинавским земљама у којима је и спроведена свеобухватна пореска реформа. Од еколошких пореза највећи значај имају

еколошки порези на енергетске производе, чак 76% укупних еколошких пореза.

У Европској унији најнапреднија у увођењу еко-пореза је Шведска, који су уједно и пионири у еколошким наметима још од 1991. године. У Стокхолму су уведене "црне кутије" које региструју улазак у центар града и аутоматски наплаћују порез на загађење. Тиме се број возила у центру града смањило за 25%, а загађење је смањено за више од 10%. У Естонији се повећање еколошких акциза користи за финансирање значајаног смањења пореза на доходак у 2008. године. Пореска реформа Чешке из 2008. године увела је и еколошки порез, што је утицало да се порески приход користи за подршку државној политици запошљавања (Ђурић, 2012). На Табели 3 приказан је степен промене БДП и запослења до 2020. године у односу на садашње стање.

Табела 3: Резултати БДП-а и запослености по државама, 2020. године

Државе	БДП	Запослење	Државе	БДП	Запослење
Белгија	1,8	1,9	Велика Британија	0,4	0,7
Данска	1,4	2,6	Чешка	0,9	4,2
Немачка	0,3	2,6	Естонија	1,1	3,6
Грчка	1,1	1,6	Кипар	0,0	0,5
Шпанија	-0,9	1,1	Летонија	0,0	1,3
Француска	0,9	1,2	Литванија	1,0	2,1
Ирска	0,7	0,5	Мађарска	-0,2	1,6
Италија	0,1	4,4	Малта	0,1	1,8
Луксембург	0,5	1,3	Пољска	2,3	3,1
Холандија	1,6	1,9	Словенија	0,3	1,7
Аустрија	1,7	2,0	Словачка	2,7	4,8
Португал	1,8	1,3	Бугарска	0,2	2,4
Финска	0,4	3,4	Румунија	0,9	6,0
Шведска	-0,3	0,5	ЕУ27	0,6	2,2

Извор: Ekins, Paul, Resource Productivity, Environmental Tax Reform and Sustainable Growth in Europe, Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society, 2009. Страна 35.

Са Табеле 3 се види да све земље имају пораст запослења, али он варира од земље до земље, и већина земаља има повећање БДП-а (Ekins, 2009). У неким земљама, негативни ефекти енергетских пореза превазилазе бенефите од истих. Ово се највише дешава у земљама који се ослањају на извоз, посебно се одражава кроз ценовно осетљиву индустрију. Овакве „извозне“ земље губе више, (Шпанија је пример). Други могући разлог зашто неке државе немају повећање прихода је ако нижи порези на зараде не воде до значајнијег додатног запошљавања. Ово се дешава у државама са више регулисаним тржиштем радне снаге (нпр. Шведска).

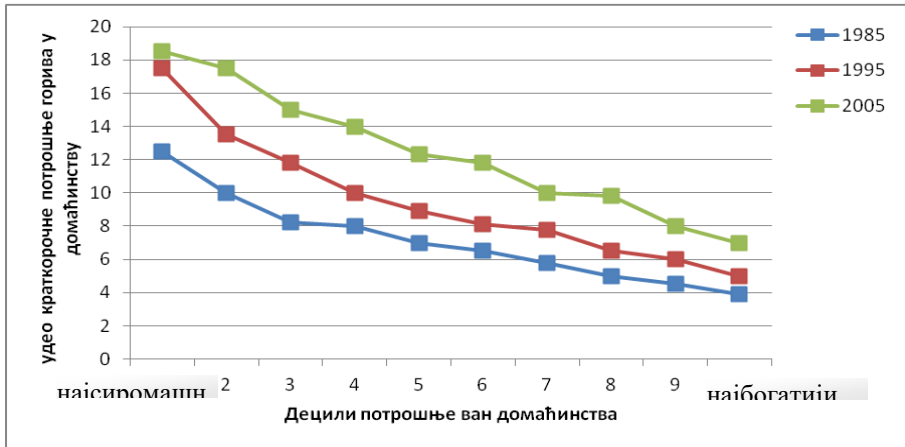
Утицај на цену енергије крајњег корисника

Однос утицаја расподеле пореских оптерећења и пореза на угљеник за домаћинства и других мера које повећавају цену енергије одразиће се на утицај ових пореза на цене електричне енергије домаћинства, моторних горива и других добара и услуга (виши трошкови енергетских инпута у производњи) (Fullerton, Liecester, Smith, 2008). Проблем расподеле је више акутан у случају додатних пореза на домаћу енергију, заузимајући велики део буџета сиромашних домаћинства него популације као целине.

На Слици 5 приказана је пропорција краткорочне потрошње посвећене домаћем гориву за домаћинства Велике Британије у односу на трошкове расподеле 80-их, 90-их и 2000-их. У сваком периоду, удео краткорочних буџета посвећених гориву за насиромашнија домаћинства су око три пута већа у односу на најбогатија домаћинства. Временом, удео краткорочног буџета за гориво је опао за све дециле⁴, али у оквиру сличне стопе, тако да су релативне разлике остале непромењене. До 2005. најскромније домаћинство трошило је око 12% свог буџета на гориво, у поређењу са мало испод 4% за највеће потрошаче (Fullerton, Liecester, Smith, 2008).

⁴ У дескриптивној статистици, децил је било која од девет вредности која дели сортиране податке на десет једнаких делова, тако да сваки део представља 1/10 узорка.

Слика 5: Удео краткорочне потрошње посвећене домаћем гориву по децилима потрошње

Извор: Fullerton, Don - Lieceter, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Selectedworks, 2010 (http://works.bepress.com/don_fullerton/37), страна 472.

Утицај цене угљеника на цену крајњег корисника електричне енергије зависи од микса енергената које користи електрана, и ова комбинација је различита у различитим државама. Користи за државе које електричну енергију производе коришћењем нуклеарне или обновљиве енергије (Шведска, Француска) су низак коефицијент емисије CO₂ у поређењу са државама које се ослањају на угаљ или гас (Немачка, Велика Британија). Због овога се домаћинства у Немачкој и Великој Британији суочавају са повећањем цене електричне енергије за 17% (Немачка) и 19% (Велика Британија) (Ekins, 2010).

Закључак

Највећа значајност истраживања еколошких пореза јесте њихова функција заштите и унапређења животне средине, али ту је још значајних ефеката који проистичу из еколошких пореза. У разлоге финансијске природе спада дупла корист од еколошких пореза, што значи да ће увођење еколошких пореза резултирати смањењем неких других намета. Такође, еколошки порези могу постати значајан елемент државног буџета. Под технолошким разлозима подразумева се развој нових технологија којима ће

субјекти опорезивања покушати да избегну овај порез или развој нових врста енергије који неће подлегати опорезивању.

Постоје врло добри начини да загађење престане, али то би подразумевало велике трошкове, трошкове на које већина није спремна. С тога, се изналазе многи, углавном, начини који ће ефекте загађења ублажити. На држави је терет да те начине пронађе. Нису све државе спремне да, поред свих редовних проблема, решавају и овако један невидљиви, подмукао, проблем. Државе које су се осмелиле и ступиле у коштац са овим проблемом, као потенцијално решење виде примењивање разних регулатива, информисање, иновације, еколошке субвенције и еколошке порезе.

У циљу заштите животне средине најповољнији су економски инструменти који треба да буду подстицај загађивачима да сами бирају најјекономичније начине за смањење загађивања. Еколошки порези као један од економских инструмената подстиче на развој зелених технологија и производњу еколошки погодних добара. Мада код еколошких пореза постоје и потешкоће са којим се треба изборити, а то су: тешкоће у одређивању количине загађења који се опорезује, то што неки еколошке порезе користе као оправдање за загађење, јер се руководе логиком да ако плаћају онда могу и да загађују и један од важнијих проблема је тај што сиромашни, који једва издвајају за егзистенцијалне потребе, немају довољно и за еколошке порезе.

Литература

1. Акциони план за споровођење Националне стратегије одрживог развоја у области животне средине и економски инструменти у области животне средине, Влада Републике Србије (2009-2017), Београд 2009. год.
2. Ekins P., (2009). Resource Productivity, Environmental Tax Reform and Sustainable Growth in Europe, Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society,

3. European Environment Agency, Environmental taxes, Implementation and Environmental Effectivness, Copenhagen, 1996.
4. Fullerton D., Liecester A., Smith S., (2010) Environmental Taxes, Selectedworks, (http://works.bepress.com/don_fullerton/37),
5. Fullerton D., Liecester A., Smith S., (2008) Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research,. (<http://www.nber.org/papers/w14197>)
6. www.kpmg.com/greentax
7. Закон о заштити животне средине ("Сл. гласник РС", бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон и 43/2011 - одлука УС)
8. Јовановић М., Врачаревић Б., (2012). Градски саобраћај и заштита животне средине, донети економских мера, Гласник српског географског друштва, свеска ХСII, број 2,
9. Milojević I., Cvijanović D., Cvijanović G., (2012), Economic aspect of global ecological problems solving, Technics Technologies Education Management-ТТЕМ, vol. 7 no. 3, pp. 1101-1106
10. Мандал Ш., Михајловић З., Николић М., (2010). Економика енергетике: стратегија, екологија и одрживи развој, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду,
11. Праћа, Н., Паспаљ, М., Паспаљ, Д. (2017). Економска анализа утицаја савремене пољопривреде на одрживи развој. Одитор - часопис за менаџмент, финансије и право, 3(1), 37-51.
12. Илић-Попов, Г., (2000). Еколошки порези, Савет пројекта „Конституисање Србије као правне државе“ и Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд,
13. Станковић, Б., Дамњановић, Р., Поповић, М. (2018). Облици надзора над јавним расходима. Одитор - часопис за менаџмент, финансије и право, 4(3), 96-109.
14. Đurić, Olivera, (2012) Srbija u svetlu ekološke poreske reforme EU, Socioeconomica – The Scientific Journal for Theory and Practice of Socioeconomic Development 2012. Vol. 1, No 2, pp. 281 – 290.

15. Симеуновић, Т. (2016). Менаџерски аспекти међузависности заштите животне средине и буџета. Одитор - часопис за менаџмент, финансије и право, 2(1), 25-28.

Датум доласка (Date received): 22.08.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 15.11.2019.